

Jan Karlas: *Mezinárodní organizace: Systémy spolupráce mezi státy.*

1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015, 347 stran, ISBN 978-80-7419-179-4 (signatura knihovny ÚMV 61 028 PK).

Studium mezinárodní spolupráce a jejích různých forem patří v současné době k etablovaným specializacím studia mezinárodních vztahů, přičemž jeho význam roste úměrně s tím, jak v mezinárodním systému přibývá nejrůznějších forem interakcí. Počátky této subdisciplíny mezinárodních vztahů můžeme hledat v období zakládání prvních moderních mezinárodních organizací, kam řadíme nejrůznější funkcionálně orientované projekty typu poštovní unie, telegrafní unie či společné správy říčních toků. Od 19. století tak vzniká pomyslný „materiál“ pro studium mezinárodní spolupráce, který se v nebyvalé míře rozrůstá během 20. a 21. století. Za opravdu přelomový moment pro výzkum mezinárodních organizací pak musíme považovat založení dvou „velkých“ (či globálních) organizací, a sice Společnosti národů (SN) a Organizace spojených národů (OSN), jejichž studium představovalo zásadní okamžik pro ustavení samotného podoboru. Ve druhé polovině 20. století jsme svědky výrazného nárůstu nejrůznějších forem mezinárodní spolupráce, který se pochopitelně odrazil ve vyšším množství empirických příkladů, které bylo možné zkoumat. Vedle celosvětové OSN se pozornost nově stočila také na nevládní, transvládní či hybridní formy spolupráce. S nástupem vzájemné závislosti v sedmdesátých letech 20. století se pozornost zaměřila i na výzkum mezinárodních režimů coby další formy mezinárodní spolupráce odlišující se svou povahou od mezinárodních organizací. Je namístě upozornit, že výzkum mezinárodní spolupráce (ať už v podobě studia mezinárodních organizací, či mezinárodních režimů) byl omezen na prostor západního světa, neboť zde, na rozdíl od východního bloku, probíhala spolupráce spontánně a dobrovolně, a její výzkum měl tedy nějaký smysl. Studium konkrétních příkladů mezinárodní spolupráce s sebou pochopitelně neslo vytváření typologií, klasifikací a teoretických závěrů, které se začaly na poli výzkumu postupně uplatňovat a které měly přispět k poznání obecných zákonitostí mezinárodní spolupráce.

České prostředí začalo tematiku mezinárodních organizací podrobněji studovat až od etablování samostatného oboru v devadesátých letech minulého století, přičemž potřeba zkoumat mezinárodní spolupráci a její praktické příklady se názorně projevila vznikem řady publikací, které českému akademickému prostředí nabízely ucelenější představu o tom, co mezinárodní spolupráce vůbec znamená, jakými nástroji ji studovat a zejména pak, jaké se prakticky projevuje. Tato orientace na praxi a detailní analýza vybraných příkladů vedly k vydání řady přehledových učebnic, jejichž hlavní ambicí bylo nabídnout posluchačům vysokých škol kvalitní studijní materiál, z něhož by mohli získat ucelený přehled o problematice. K prvním počínům tak můžeme zařadit knihu nazvanou příhodně *Mezinárodní organizace* od Hynka Baňoucha a Martina Fedorka z roku 2001, následovanou publikací Michaela a Evy Romancovových *Evropské politické a ekonomické instituce* (2002), která se na rozdíl od předchozí knihy více soustředila na příklady evropské provenience. Krátce nato (2003, znovu pak 2008) vyšla další publikace, tentokrát od Šárky Waisové, nazvaná *Mezinárodní organizace a režimy*, která nabídla vedle přehledného vývoje mezinárodních organizací také teoretická východiska, jak lze studium mezinárodních organizací vnímat perspektivou teorií mezinárodních vztahů. Nadto pak kniha představila několik příkladů z mimoevropského prostředí, v němž existuje bezpočet příkladů mezinárodní spolupráce. Táž autorka pak vedla kolektiv vědců, který vytvořil text *Regionální integrační procesy* (2009), zaměřený právě na formy kooperace v jednotlivých světových regionech a nabídl také teoretický vhled do problematiky regionální spolupráce. V roce 2011 pak vyšla pod vedením již zmiňovaného Michaela Romancova učebnice

Mezinárodní organizace, která opět mapuje vznik a vývoj nejdůležitějších mezinárodních organizací, tentokrát (proti prvnímu autorovu počínu) rovněž s důrazem na mimoevropský svět. Uvedený přehled pochopitelně nezahrnuje všechny publikace, které se rámcově mezinárodních organizací dotýkají. Zcela samostatnou kapitolu představují texty o Evropské unii a také odborné články shrnující jednu konkrétní oblast mezinárodní spolupráce (například mezinárodní režimy – viz Waisová 2002), případně překlady stěžejních zahraničních děl, jako je například *Teorie mezinárodních režimů* (Hasenclever – Mayer – Ritterberger 2005). Z výčtu by mělo být patrné, že české prostředí má o studium problematiky zájem a zájemcům o tuto oblast se nabízí řada materiálů, z nichž lze načerpat rámcový přehled.

Aktuálně posledním příspěvkem do diskuse je zde recenzovaná kniha Jana Karlase *Mezinárodní organizace: Systémy spolupráce mezi státy*, která vyšla v roce 2015 v Sociologickém nakladatelství v Praze a která má na první pohled ambici posunout studium problematiky v českém prostředí novým směrem. Jan Karlas, jenž působí na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a vedle fungování vybraných aspektů evropské integrace se věnuje také mezinárodní spolupráci (viz Karlas 2006 či 2007), představil publikaci, která se vydává doposud málo prozkoumaným směrem. Čtenáři umožňuje nahlédnout na fungování mezinárodních organizací nejen z perspektivy analýzy konkrétních organizací, ale také pomocí teoretického aparátu, který je v textu reálně využíván (což nebývá vždy samozřejmostí). Jak je z celého textu patrné, autor inklinuje nikoliv k deskripci, ale ke skutečné analýze, která se opírá o teoretická východiska a vychází z širokého spektra odborných publikací. Čtenáře očekávajícího prosté seznámení s několika mezinárodními organizacemi by to mohlo překvapit, neboť cíl knihy je o poznání vyšší. Jde totiž nejen o „analýzu několika vybraných důležitých příkladů mezinárodních organizací“, ale také o „předložení komplexního a podrobného obecného rozboru mezinárodních organizací“ (s. 27). Sám autor přiznává, že myšlenka propojit teoretické nástroje výzkumu mezinárodní spolupráce s vybranými příklady není nová (viz s. 30), nicméně zároveň je třeba dodat, že v českém prostředí tento přístup rozhodně nový je a posouvá zdejší výzkum podoboru kupředu.

Z obsahu knihy je patrné, že autor usiloval naplnit dva zmíněné hlavní cíle, a sice jednak podrobně představit teoretický rámec výzkumu mezinárodních organizací, jednak aplikovat stěžejní teoretická východiska na činnost tří vybraných mezinárodních organizací, jmenovitě OSN v oblasti mezinárodní bezpečnosti, Světové obchodní organizace (WTO) a Mezinárodního měnového fondu (MMF). Oba cíle jsou jasně patrné již z členění publikace na dvě části. První oddíl, nazvaný „Obecná problematika“, má celkem čtyři kapitoly a z jejich názvu plyne, že čtenáři nabídnou konceptuální aparát pro studium mezinárodní spolupráce. Druhý oddíl, označený lakonicky „Případy“, pak ve třech kapitolách přibližuje bezpečnostní oblast OSN a jednání ve WTO a MMF, přičemž struktura kapitol případových studií je shodná, což je jednoznačné pozitivum. Naznačenou linii kopírují také výzkumné otázky, na něž kniha hledá odpověď a které jsou v zásadě trojí povahy (s. 31–32). První skupina se týká obecných charakteristik mezinárodních organizací – co je mezinárodní organizace, kdo jsou její hlavní aktéři, jaké jsou prvky a proměnné struktury či procesů mezinárodních organizací. Na tyto obecné otázky navazuje skupina otázek pátrajících po důvodech vzniku mezinárodních organizací a tážajících se po příčinách různé míry centralizace, delegování a výstupové účelnosti u různých typů mezinárodních organizací. Konečně třetí skupina se vztahuje k samotným případům a je vlastně obdobou druhé sady otázek pouze se zaměřením na tři vybrané organizace. Autor se ptá, jaké jsou v OSN, WTO či MMF vzorce centralizace, delegování, vyjednávání a výstupové účelnosti.

První kapitola, nazvaná „Hlavní teoretické přístupy“ (s. 27–87), předkládá perspektivy klíčových teoretických směrů studia mezinárodních vztahů ve vztahu k problematice mezinárodní spolupráce, přičemž je představena pětice stěžejních proudů – liberální, neo-liberální, realistický, konstruktivistický a historicko-materialistický – a jejich vnímání

mezinárodní spolupráce. Jde o vcelku standardní úvodní přehled, který nalezneme i v některých dříve publikovaných textech (srovnej například Waisová 2003 či 2008), byť je třeba dodat, že v tomto případě se čtenáři nabízí poněkud hlubší pohled na celou problematiku, což je dáno dle mého názoru i tím, že předložená publikace není primárně učebnicí. Část kapitoly pak zachycuje stěžejní možnosti studia mezinárodních organizací. Autor k nim vedle systémové analýzy řadí také idealismus a funkcionalismus, institucionalismus a přístup byrokratické kultury.

Druhá kapitola se jmenuje „Historický vývoj“ (s. 89–126) a přibližuje vývoj vzniku mezinárodních organizací v podstatě od středověku, kdy probíhala jakási předmoderní fáze mezinárodní spolupráce. Je možná škoda, že autor nezmínil antické období a příklady symmachii, amfiktyonií a proxenií (více například Veselý 2007: 18–22), které představují pomyslné prenatální období mezinárodní spolupráce. Vzhledem k tomu, že v knize je samostatná kapitola věnovaná OSN, spíše bych uvítala, kdyby v této části knihy byla OSN a její struktura trochu upozaděna a větší prostor byl věnován méně známým mimoevropským organizacím (velmi krátce zmíněným na s. 118–124), přestože rozumím tomu, že jejich analýza není cílem práce a jejich přiblížení má mít spíše ilustrační podobu.

Kapitoly třetí a čtvrtá, nazvané „Systém I.: Aktéři a struktura“ (s. 127–153) a „Systém II.: Proces“ (s. 129–176), představují teoretické jádro práce a připravují pole pro aplikovanou část práce. Z obou kapitol vyznačuje autorovo silné teoretické ukotvení a snaha o vyvození obecných zákonitostí použitelných pro studium libovolných forem mezinárodní spolupráce. V případě aktérů zapojených do mezinárodních organizací autor rozlišuje členské státy, byrokratické aktéry a zájmové skupiny, což jsou stěžejní hráči ovlivňující činnost organizací. Část věnovaná struktuře popisuje odlišné institucionální a organizační zázemí mezinárodních organizací. Čtvrtá kapitola pak vychází ze systémové (David Easton) a strukturálně-funkcionální (Gabriel A. Almond) analýzy politického systému, které počítají s existencí vstupů a výstupů v rámci politického systému, a autor následně tyto principy aplikuje na prostředí mezinárodních organizací. Vedle vstupů (*preference*) se věnuje rozhodovacímu procesu (zde uvádí celkem čtyři typy) a výstupům. Za nejvýznamnější typ výstupu přitom považuje přijímání rozhodnutí. Autor rozlišuje dva typy rozhodnutí, a sice konverzní a postkonverzní, u nichž opět existuje několik typů. Tato část textu je poměrně hutná. Jejím pochopení rozhodně napomáhají konkrétní příklady, na nichž autor názorně jednotlivé typy konverzního a postkonverzního jednání demonstruje. „Vadou na kráse“ této části je – alespoň v mém výtisku – špatný tisk na s. 136 a 137, kvůli němuž je text nečitelný. Obě uvedené kapitoly jsou dle mého názoru dobrou ukázkou toho, jak by měla být zakotvena teoretická část odborného textu.

Druhá část knihy, obsahující analýzu tří mezinárodních organizací, zachovává u každé kapitoly jednotné rozvržení. V případě OSN, WTO i MMF je vždy pozornost věnována institucionální a organizační struktuře, rozhodovacímu procesu, konverzním výstupům, postkonverzním výstupům a účelnosti. Analytický rámec z předchozích částí je aplikován na uvedené trojici příkladů, přičemž jednotlivé kapitoly se strukturálně liší pouze v tom, že detailněji rozpracovávají jen některé ze sledovaných šesti definičních kritérií. Ve studii věnované OSN (s. 179–218) se autor zaměřuje výhradně na bezpečnostní dimenzi organizace, což je v zásadě pochopitelné, neboť tento sektor spolupráce představuje stěžejní náplň agendy OSN, jejíž význam po konci studené války nabyl na významu (s. 215). Vzhledem k tomu, že o OSN existuje bezpočet studií (a platí to i v případě jejího bezpečnostního aspektu), je vždy poměrně obtížné představit něco nového a převratného. Autor se vydal cestou neopakování poměrně známých faktů a soustředil se na vybrané aspekty bezpečnostní spolupráce, na nichž lze demonstrovat jednotlivé body šestice kritérií. Přestože bych sama preferovala analýzu některé méně zpracované mezinárodní organizace, chápu, že vzhledem k autorovu profesnímu zaměření (i k zaměření celého jeho pracoviště) a faktu, že autor se soustředí na globální úroveň mezinárodních vládních organizací, padla volba na OSN. Z hlediska představení nových poznatků považuji za významnější

kapitoly o Světové obchodní organizaci (s. 219–262) a Mezinárodním měnovém fondu (s. 263–298), a to zejména z toho důvodu, že v českém prostředí je textů na toto téma stále nedostatek. Pokud se objevují, pak jsou zpravidla zaměřeny na ekonomické aspekty jejich fungování (například Sedláček 2008), případně na strategie obou organizací ve vztahu ke konkrétním problémům (například boj s chudobou; viz Lindner – Strnad 2006). Analýza jejich činnosti coby mezinárodních organizací však doposud chyběla a je dobře, že tento prostor byl částečně vyplněn. Propojení teoretického rámce s konkrétními příklady pak má ještě jeden podstatný přínos, a sice v pochopení, že procesy uvnitř mezinárodních organizací nejsou náhodné a jsou výsledkem určitých obecně platných mechanismů, které se v činnosti mezinárodních organizací uplatňují.

Zhodnotíme-li charakter recenzované publikace vzhledem k předešlým titulům souvisejícím s problematikou mezinárodní spolupráce, rozhodně bude předložená kniha vyníkat svou ambiciózností, teoretickým ukotvením a argumentační linií. Jde o vysoce fundovaný text, který autor obohatil vedle vlastních závěrů (jak dílčích, tak toho finálního) také množstvím tabulek a schémat (celkem 39), jež napomáhají k pochopení jednotlivých témat. To je důležité zejména pro čtenáře, kteří se neorientují v pojmosloví a jež by jinak některé pasáže psané obtížnějším jazykem a terminologií mohly odradit. Naopak těm, kteří jsou v problematice zblhlí, se do rukou dostává publikace, která nabízí především ucelený konceptuální aparát, jímž lze mezinárodní organizace zkoumat. Opomenuta by neměla být ani dobrá heuristika, díky níž má zájemce o problematiku notně ulehčenou práci pro další výzkum.

Linda Piknerová

Literatura

- Baňouch, Hynek – Fedorko, Martin (2001): *Mezinárodní organizace*. Brno: Masarykova univerzita.
- Hasenclever, Andreas – Mayer, Peter – Rittberger, Volker (2002): *Teorie mezinárodních režimů*. Brno: Barrister & Principal.
- Karlas, Jan (2006): Mezinárodní organizace a přenos moci: Pravidla dělby moci v bezpečnostních organizacích. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 41, No. 2., s. 23–48.
- Karlas, Jan (2007): Současné teorie mezinárodních institucí. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 42, No. 1, s. 66–85.
- Lindner, Tomáš – Strnad, Michal (2006): Světová banka a vývoj jejích strategií v boji proti chudobě. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 41, No. 2, s. 120–142.
- Romancov, Michael – Romancovová, Eva (2002): *Evropské politické a ekonomické instituce*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Romancov, Michael a kol. (2011): *Mezinárodní organizace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Sedláček, Petr (2008): *Mezinárodní měnový fond ve 21. století*. Praha: C. H. Beck.
- Veselý, Zdeněk (2007): *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Waisová, Šárka (2002): Teorie mezinárodních režimů. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 37, No. 2, s. 49–66.
- Waisová, Šárka (2003): *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Waisová, Šárka (2008): *Mezinárodní organizace a režimy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Waisová, Šárka a kol. (2009): *Regionální integrační procesy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.